
ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ МОЛОДІ НАН УКРАЇНИ

Виступ кандидата хімічних наук Ірини Борисівни Стратійчук

Вельмишановні учасники Зборів!

Як відомо, розвиток науки супроводжується низкою соціально-економічних змін, зокрема таких, що стосуються підготовки висококваліфікованих молодих кадрів. Це інженери, аспіранти, докторанти, молоді науковці після закінчення аспірантури та молодь, яка прийшла на роботу в установи НАН України. Тому хочу звернути особливу увагу на те, що робиться в НАН України для підтримки молодих учених.

Створена і результативно працює Комісія по роботі з науковою молоддю НАН України під керівництвом віце-президента НАН України академіка В.Д. Походенка. Вона займається проблемами молоді, взаємодіє з радами молодих учених у наукових організаціях Академії, інформує про конкурси, гранти і стипендії центральних органів влади та сприяє активній участі в них.

Є різноманітні форми підтримки молодих учених. Молоді науковці мають можливість

брати участь у конкурсах і отримувати щорічні премії Президента України для молодих учених; премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок; іменні стипендії Верховної Ради України для найталановитіших молодих учених; премії Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України в номінації «За наукові досягнення»; стипендії обласних і міських державних адміністрацій для молодих учених; стипендії Президента України та НАН України для молодих учених.

Президія НАН України продовжує започатковану в 2004 р. практику заслуховування на її засіданнях наукових повідомлень молодих учених, кожен з яких матиме можливість відкрити у наступному році додаткову річну відомчу тему за тематикою наукового повідомлення й бути її керівником. А це чудова нагода для молодих науковців на практиці відчувати всю відповідальність самостійного планування та проведення досліджень.

Науково-видавнична рада НАН України за підтримки Комісії по роботі з науковою молоддю в межах загальноакадемічного проекту «Наукова книга» з 2010 р. виділяє окрему квоту для видань молодих учених (віком до 35 років) та докторів наук (віком до 40 років включно).

Для представлення інтересів молодих спеціалістів академічних інститутів, забезпечення їх наукового й адміністративного росту, підвищення їх ділової й організаційної активності в організаціях Академії створено ради молодих учених.

Підтримують молодих учених і в інститутах, де інтереси молодих науковців представляють ради молодих учених. Розглянемо їхню діяльність на прикладі Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України. В цьому Інституті Рада молодих науковців сприяє виконанню його статутних завдань і з цією метою:

- вживає заходів, спрямованих на професійне зростання наукової молоді Інституту, зокрема проводить щорічну конференцію для молодих учених з міжнародною участю «Лашкарьовські читання». Такі конференції є своєрідним майданчиком для спілкування молоді і дають можливість обмінятися своїм досвідом, новими напрацюваннями й досягненнями, розвиватися і набувати нових знань, доповідати результати власних досліджень, висловлювати свої думки, гіпотези, припущення;
- сприяє популяризації досягнень Інституту в науковій і науково-технічній сферах, зокрема шляхом участі у лекційній, виставковій та рекламно-видавничій діяльності тощо;
- організовує і сприяє участі молоді Інституту в різноманітних молодіжних конкурсах наукових робіт; так, у рамках Фестивалю науки буде проведено конкурс на найкращу наукову публікацію;
- організовує проведення шкіл, семінарів молодих учених, лекцій і доповідей провідних учених, які знайомлять молодь з новітніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної науки;
- дбає про вивчення історії Інституту, шанування пам'яті видатних учених, що зробили вагомий внесок у його розвиток, організовує відповідні тематичні семінари й наукові збори тощо;
- бере участь в атестаціях наукових працівників і аспірантів та вирішенні питань посадових переміщень молодих учених Інституту;
- представляє і відстоює інтереси молодих науковців перед керівними органами Інституту. Так, за пропозицією Ради молодих науковців Інституту, найкращим представникам наукової молоді надаються стипендії НАН України та Президента України.

Керівництво Інституту сприяє заохоченню молоді до навчання в аспірантурі та роботи в

Інституті. Зокрема, за наявності фінансування аспіранти й молоді науковці додатково, в рамках тематики відділів, працюють на ½ ставки.

Хочу також звернути вашу увагу на те, що в НАН України є ради молодих учених при Інститутах, але немає об'єднаної ради молодих учених. Відповідні ради створено при академіях наук у всіх країнах СНД, крім України та Узбекистану. Така організація необхідна для співпраці з радами молодих учених країн СНД і представлення НАН України в уже створеній Об'єднаній раді молодих учених країн СНД. Метою створення Ради є також поліпшення вікової структури наукових кадрів, залучення і закріплення в наукових організаціях Академії талановитих молодих науковців, представлення інтересів молодих спеціалістів академічних інститутів, забезпечення їх професійного й адміністративного зростання, підвищення їх ділової та організаційної активності в установах НАН України. У зв'язку з цим хотілося би попросити присутніх посприяти створенню такої Ради при НАН України. Певні напрацювання в цьому напрямі вже зроблено. Ми брали участь у роботі Асамблеї молодих учених країн СНД, результатом якої стало підписання Угоди про співпрацю рад молодих учених у рамках СНД, розроблено проект положення про Раду.

Слід зазначити, що молодіжні ради, як консультативно-дорадчий орган, створено при Кабінеті Міністрів України (постанова КМУ від 20.06.2012 № 673, розпорядження КМУ від 24.10.2012 № 835) та при Державному агентстві з питань науки, інновацій та інформатизації України (наказ від 13.06.2012 р. № 109). Відсутність такої ради при НАН України не дає змоги повноцінно представляти інтереси молодих науковців, що працюють в академічних установах у відповідних радах.

Однак незважаючи на все, що робиться в Академії для підтримки молоді й заохочення її до роботи в науковій сфері, є багато проблем, з якими стикається наукова молодь і які не можна вирішити в рамках окремого Інституту. Їх можна розв'язати тільки за підтримки керівних органів нашої держави. Ці

проблеми добре відомі, тому коротко зупинюся лише на деяких із них:

- малий розмір стипендій (в Академії стипендія аспіранта становить 2165 грн, докторанта — 2869 грн) порівняно, наприклад, з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка (аспіранти отримують 2,5–4,5 тис. грн; докторанти — мінімум 3,5 і до 5,5 тис. грн);

- короткий термін навчання в аспірантурі для проведення наукових досліджень, їх публікації у фахових рейтингових виданнях та захисту дисертацій, особливо у сфері природничих наук, передусім тих, що пов'язані з проведенням експериментальних досліджень;

- недостатня кількість і розмір фінансування додаткових форм підтримки (грантів, спеціальних стипендій) як на державному, так і на академічному рівні;

- застарілість наявної матеріально-технічної бази, нестача, а інколи й відсутність обладнання для проведення наукових досліджень на конкурентоспроможному світовому рівні. Проте в інститутах НАН України робиться все можливе для вирішення цієї проблеми. Зокрема, в ІФН ім. В.Є. Лашкарьова створено центр колективного користування, де молоді науковці мають можливість провести дослідження на сучасному унікальному обладнанні;

- відповідно до постанови КМУ від 13.04.2011 № 411 студенти, аспіранти, наукові та науково-педагогічні працівники можуть проходити навчання і стажування у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном. Проте на практиці можливість такого стажування і навчання мають лише молоді науковці, аспіранти й студенти установ, підпорядкованих МОН України. Наукові працівники та аспіранти наукових установ Національної й національних галузевих академій наук цієї можливості позбавлені. Такий поділ молодих науковців щодо можливості навчатися й стажуватися за кордоном викликає негативну реакцію в науковому середовищі.

Далі щодо захисту дисертацій. Тут існує ціла низка проблем, як правило, суто адміністративного характеру. Проте відомо, що нині МОН України готує концепцію вдосконалення підго-

товки й атестації наукових кадрів. У зв'язку з цим хочу висловити деякі побажання:

- потрібно спростити процедури оформлення дисертацій, підготовки до захисту та оформлення документів після захисту з метою оптимізації витрат робочого часу;

- підвищити доступність дисертаційних робіт українських здобувачів для світового наукового співтовариства;

- зменшити матеріальні й організаційні труднощі здобувачів, пов'язані з проведенням дисертаційного дослідження і захистом дисертації, та надати деяким застарілим вимогам щодо оформлення і порядку захисту дисертацій сучасного вигляду.

Окремо варто наголосити на такій важливій проблемі молодих науковців, як соціально-побутова, а саме житлова:

- слід звернути увагу на недостатню кількість місць у гуртожитку для аспірантів та докторантів, а також неможливість залишитися проживати в гуртожитку після закінчення терміну навчання в аспірантурі чи докторантурі для продовження наукових досліджень та захисту дисертації, тоді як у ВНЗ це питання ефективно вирішують;

- низька зарплата і відсутність спеціальних програм щодо надання молодим науковцям кредитів на придбання житла під реальні відсотки, співрозмірні із зарплатою, а також відсутність власних програм забезпечення житлом молодих науковців («гостинки», службові квартири, житлові кооперативи) призводить до того, що талановита молодь, яка бажає займатися наукою, просто не має можливості це робити.

Отже, з метою вирішення актуальних проблем молодих учених, забезпечення їх активної участі в реалізації державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, збереження і розвитку інтелектуального потенціалу слід докласти максимальних зусиль для заохочення найкращих випускників вузів до роботи в науковій сфері та підтримки молодих науковців, що вже навчаються чи працюють в установах НАН України, а також піднімати престиж роботи в науковій сфері загалом.